

Adabiyotlar

1. 2020-yil 23-sentabrda "Ta'lim to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining O'RQ-637 sonli qonuni. 40-b.
2. Абдуллаева Б.С. «Создание методического комплекса для организации самостоятельных работ студентов» Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. 2013. – С. 272.
3. Баракаев М. и др. "Методика преподавания математики" Учебное пособие. 1-часть, общая методика. – Ташкент: "Наука и технология", 2017. -С.368.

4. Dadajonov N.D., Jo'rayev M.Sh. Geometriya. 1996, 191-b.

5. Janabaeva A. "Axborotlashgan ta'lim muhitida talabalarning mustaqil ishini tashkil etish metodikasi" PHD dissertatsiyasi.

REZYUME. Maqolada talabalar mustaqil ta'lim faoliyatida yuqorida ko'rsatib o'tilgan taqqoslash metodi orqali tekislik va fazoda nuqta, kesma, kesmani berilgan nisbatda bo'lish, to'g'ri chiziqli va uning berilishi, to'g'ri chiziqli turli tenglamalari kabilarning soddalik bilan tushuntirishga harakat qildik. Bu maqola orqali biz aynan ushbu mavzularni aytibgina qolmasdan ushbu metodni qo'llagan holda boshqa mavzular yoki bo'lmasa boshqa fan mavzularini o'qitishda qo'llash yanada ko'proq samara berishga ishonamiz.

РЕЗЮМЕ. В статье посредством указанного выше метода сравнения учащиеся в самостоятельной учебной деятельности могут осуществить линий плоскости и пространства, точки, сечения, деления сечения в заданном соотношении, прямой линии и её распределения, различных уравнений прямой линии и т.д. В статье представлена максимально упрощённая инструкция применения. В данной работе предложены методы использования в интегративном формате с другими аспектами.

SUMMARY. In the article, using the above method of comparison, students in independently educational activities of the plane and space, points, sections, divisions of the section in a given ratio, a straight line and its distribution, various equations of a straight line, etc. The article presents maximum simple instruction on usage. There fore, the article, involves the methods of implementing this way of comparison in integration other aspects.

TALABALARNING HUQUQIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH – DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

E.Tilewov – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori*
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: qonun, huquq, huquqiy kompetentlik, kompetentlik, huquqiy madaniyat, huquqiy faollik.

Ключевые слова: закон, право, правоспособность, компетентность, правовая культура, правовой активизм.

Key words: law, right, legal competence, competence, legal culture, legal activism.

Kishilik jamiyatining taraqqiyot tarixi ijtimoiy munosabatlarning qonunlar asosida tartibga solish rivojlanish kafolati ekanligini tasdiqlaydi. Turli makon va zamonda ham mazkur masalaga alohida e'tibor qaratib kelingan. Bugungi kunda zamonaviy jamiyat hayotida esa ushbu masala yanada dolzarblik kasb etmoqda. Mustaqil O'zbekiston ham jahon hamjamiyati mamlakatlari bilan bir qatorda mamlakatda fuqarolik boshqaruviga erishish yo'lida dadil odimlab bormoqda. Bu yo'lida jamiyat oldida turgan asosiy masala xususida to'xtalar ekan, O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev quyidagilarga urg'u beradi: "Asosiy masala – qonunlar mazmun-mohiyatini xalqimizga va mas'ul ijrochilarga o'z vaqtida etkazish, ularning ijrosini to'g'ri tashkil etish hamda qonun talablari-ga qat'iy amal qilishni ta'minlashdan iborat".

Darhaqiqat, jamiyatda qonunlar ustuvorligiga erishish har bir ijtimoiy munosabatning adolat tamoyili asosida tartibga solinishini ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev "Bu borada buyuk sohibqiron Amir Temur bobomizning: "Adolat har bir ishda ham-rohimiz va dasturimiz bo'lsin!" degan chuqur ma'noli so'zlari har birimiz uchun hayotiy e'tiqodga aylanishi zarur" ekanligiga e'tiborni qaratadi.

Har qanday jamiyatning buyuk boyligi uning fuqarolaridir. Zero, fuqarolarning mavjudligi, kuchi, sa'i harakatlarigina jamiyatning buguni va istiqbolini yaratadi. Shu sababli asrlar davomida turli ijtimoiy tuzilmalarda jamiyat bilan fuqaro (shaxs) o'rtasidagi munosabatlar o'rganilib kelingan. Davlat boshqaruvida demokratik, insonparvar g'oyalarning ustuvorligining ta'minlanishi fuqaroning shaxs sifatidagi ijtimoiy maqomini belgilab berish bilan birga uning haq-huquqlari, erkinliklarini himoyalash, sha'ni, g'ururini saqlash imkoniyatini ta'minlagan. Fuqarolarning erkinliklari, haq-huquqlarini muhofaza qilish yo'lida qonunlar, qarorlar qabul qilingan, talablar majmui shakllantirilgan. Davlat miqyosida fuqarolarning haq-huquqlari masalasi dastlab qadimgi Eron shohi Buyuk Kir tomonidan ilgari surilgan.

Jamiyat va shaxsning huquqiy madaniyatini yuksaltirishning muhim yo'nalishlaridan biri uning ilmiy asoslarini tadqiq etish sanaladi. "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish Milliy dasturi"da ushbu masalaga ham alohida e'tibor qaratilgan. Hujjatda ta'kidlab o'tilganidek, quyidagi vazifalarning bajarilishi huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ilmiy asoslarini quyidagilar tashkil etadi: huquqiy

madaniyatning mohiyati, mazmuni, tarkibiy tuzilishi va namoyon bo'lishining falsafiy, ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va yuridik muammolarini tadqiq etish, uni shakllantirish va yanada yuksaltirish usullarini aniqlash; shaxs umumiy va huquqiy madaniyatining o'zaro bog'liqligi; huquqiy madaniyat va huquqiy fe'l-atvor; ijtimoiy ongning shakllantirishda huquqning o'rni; huquqiy tarbiya va aholining ijtimoiy faolligi; huquqiy ongga ta'sir etish shakllari va usullari; huquqiy ongning psixologik jihatlari; huquqiy ongning ijtimoiy buzilish va salbiy o'zgarishlar; aholining turli qatlam va ijtimoiy guruhlarining huquqiy madaniyati kabi dolzarb muammolar bo'yicha ilmiy tadqiqotlar o'tkazilishi; huquqiy madaniyat muammolarini tadqiq etishning sotsiologik negizini rivojlantirish, umuman jamiyatdagi huquqiy madaniyat va aholining turli qatamlari huquqiy madaniyati holatining haqiqiy manzarasini aniqlash uchun so'rovlar o'tkazish va huquq, uning ijtimoiy qadri hamda tartibga soluvchanlik vazifasi to'g'risida jamoatchilik fikrini aniqlash; huquqiy madaniyatni shakllantirishning pedagogik muammolarini tadqiq etish; yoshlarni huquqiy tarbiyalashning ilmiy asoslangan uslubiyotini ishlab chiqish; O'zbekiston Respublikasining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olib, xorijiy davlatlardagi huquqiy madaniyatni oshirishga doir ilmiy tadqiqotlarning natijalarini nashr etish va ulardan foydalanishni kengaytirish, bu sohada ilmiy axborot ayirboshlashni yo'lga qo'yish; ilmiy-amaliy konferentsiyalar, seminarlar o'tkazish, ilmiy, ilmiy-ommabop adabiyotlar va ma'lumotnomalar nashr etishni ko'paytirish aholining huquqiy madaniyatini oshirish masalalari bo'yicha olib boriladigan ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish, ilmiy bilimlarni ommalashtirish.

"Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish kontseptsiyasi"da jamiyat va fuqarolarning huquqiy ongi, madaniyatini rivojlantirish jarayonida quyidagi asosiy vazifalarini hal etish zarurligi belgilandi:

aholiga mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, qabul qilinayotgan qonun hujjatlari va davlat dasturlarining mazmun va mohiyatini izchil etkazish tizimini shakllantirish, fuqarolar ongida "Jamiyatda qonunga hurmat ruhini qaror toptirish – demokratik huquqiy davlat qurishning garovidir!" degan hayotiy g'oyani mustahkamlash;

jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda, eng avvalo, ta'lim-tarbiyaning tizimli va uzviy

ravishda olib borilishiga alohida e'tibor qaratish, maktabga cha ta'lim tizimidan boshlab, aholining barcha qatlamlariga huquqiy ong va huquqiy madaniyatni singdirish, shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash g'oyalarini targ'ib qilish;

yosh avlod ongiga huquq va burch, halollik va poklik tushunchalarini hamda odob-axloq normalarini chuqur singdirib borish, Konstitutsiyaning muhim jihatlari ularga bolaligidan boshlab o'rgatish;

aholi o'rtasida huquqiy madaniyatni shakllantirish bo'yicha huquqiy-ma'rifiy tadbirlarni xalqimiz tarixi, dini, milliy qadriyatlarini o'rgatish bilan uyg'un holda tashkil qilish, shuningdek, har bir fuqaroda davlat ramzlari bilan faxrlanish tuyg'ularini shakllantirish orqali mamlakatga daxldorlik, vatanparvarlik hissinı kuchaytirish;

davlat xizmatchilarining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirib borish, ularda korruptsiya va boshqa huquqbuzarliklarga nisbatan murosasizlik munosabatini shakllantirish;

davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, shu jumladan, huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamda fuqarolik jamiyati institutlarining manzilli huquqiy targ'ibotni amalga oshirish borasidagi hamkorligini mustahkamlash;

jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishga doir tadbirlarni tashkil etishda ijtimoiy sheriklik printsiplaridan keng va unumli foydalanishni tizimli asosda yo'lga qo'yish;

ommaviy axborot vositalarining huquqiy axborot bilan ta'minlashdagi rolini oshirish, huquqiy targ'ibotning innovatsion usullaridan keng foydalanish, shu jumladan, veb-texnologiyalarni qo'llashni kengaytirish;

yuridik ta'limni takomillashtirish, shuningdek, yuridik kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini rivojlantirish;

jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ilmiy asoslarini chuqur tadqiq etish.

Fuqarolik jamiyatini qurish jarayonida, jamiyatda keng ko'lamli ijtimoiy islohotlar amalga oshirilayotgan bir vaziyat shaxs, jumladan, talabalarining huquqiy kompetentlikka ega bo'lishi masalasi o'ziga xos dolzarblik kasb etadi. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida talabalarining huquqiy kompetentlik sifatlariga ega bo'lishlari uchun zarur pedagogik shart-sharoitni yaratish taqozo etiladi.

Ayni o'rinda huquqiy kompetentlik, uning negizida namoyon bo'luvchi sifatlar to'g'risidagi tasavvurnı oydin-

lashtirib olish zarur.

Zamonaviy sharoitda har bir shaxsning ijtimoiy kompetentlikka ega bo'lishi talab etilmoqda. Mutaxassisning kasbiy tayyorgarligini belgilashda esa uning kasbiy kompetentlik sifatlariga egaliklari muhim ahamiyatga ega. Bino-barin, kompetentlik negizida mutaxassis o'zida nafaqat kasbiy nazariy hamda amaliy bilimlarni puxta o'zlashtirganlikni, balki ularni kasbiy faoliyatda hech bir qiyinchiliksiz qo'llash oliy imkoniyatiga egalikni ham namoyon eta olishi zarur. Shu sababli so'nggi yillarda oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda ularning kasbiy kompetentlik sifatlariga ega bo'lishlariga ham e'tibor qaratilmoqda. Oliy ta'lim jarayonida talabalar nafaqat bo'lajak mutaxassis, shu bilan birga fuqaro sifatida ham shakllanadi. Shunga ko'ra ular nafaqat kasbiy kompetentlik sifatlariga, balki uning negizida huquqiy kompetentlikka ham ega bo'lishi zarur.

Huquqiy kompetentlik, uning o'ziga xosligiga oid fikrlarni yoritgan adabiyotlarni o'rganish, nazariy tahlil qilish asosida unga xos sifatlar quyidagilardir, degan xulosaga kelindi: huquqiy onglik (kognitivlik), huquqiy ehtiyoj, motivatsiya, ko'nikma, malaka, pozitsiya, madaniyat, eruditsiya va empatiyaga egalik; huquqiy javobgarlik; huquqiy mas'uliyatga egalik; huquqiy faollik; huquqiy tahlil qobiliyatiga egalik. Mazkur sifatlarni talabalarining faoliyati mazmunidan kelib chiqqan holda quyidagi to'rtta guruhga ajratish mumkin: 1) huquqiy bilim; 2) huquqiy faoliyat; 3) huquqiy munosabat; 4) huquqiy pozitsiya.

Bo'lajak mutaxassis sifatida talabalar kasbiy faoliyat, uni tashkil etishga yondashuv, kasbiy faoliyat jarayoniga munosabat nuqtai nazardan umumiy sifatlariga ega bo'lish bilan birga o'ziga xos fazilatlariga egalikni ham namoyon qiladi.

Shunday qilib, fuqarolik jamiyatini barpo etish sharoitida talabalarda huquqiy kompetentlikni rivojlantirishning dolzarb muammo sanaladi. Muammoga tegishli tadqiqot ishlarini o'rganish "huquqiy kompetentlik" tushunchasi negizida huquqiy bilimlarni talab etadigan masalalarni hal qilish, kasbiy faoliyatda qo'llashni taqozo etadigan yaxlit bilimlar, zarur qarorlarni qabul qilishga imkon beradigan huquqiy axborotlarni izlash, ularni qo'llash ko'nikmalariga egalik, huquqiy bilim, ko'nikma, malakalar yig'indisi, ulardan samarali foydalanish qobiliyati, mutaxassisning o'z vakolatlari doirasidagi vazifa, majburiyatlarni to'laonli, sifatli, samarali bajarish qobiliyati, kasbiy tayyorgarligining darajasi namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz // O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalari qo'shma majlisidagi nutq. – T.: O'zbekiston, 2016. – 10-b.

2. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustivorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T.: "O'zbekiston" nashriyoti, 2017. – 9-b.

3. "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish Milliy dasturi" (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 1997 yil 29 avgustda tasdiqlangan).

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi (2019 yil 9 yanvar) Farmoni.

РЕЗЮМЕ. Jamiyatda qonunlar ustuvorligiga erishish har bir ijtimoiy munosabatning adolat tamoyili asosida tartibga solinishini ta'minlaydi. Maqolada talabalarining huquqiy kompetentlik negizida o'zida nafaqat kasbiy nazariy hamda amaliy bilimlarni puxta o'zlashtirganlikni, balki ularni kasbiy faoliyatda hech bir qiyinchiliksiz qo'llash imkoniyatiga egalikni ham namoyon eta olishi zarurligi ochib berildi.

РЕЗЮМЕ. Достижение верховенства закона в обществе обеспечивает регулирование любых общественных отношений на основе принципа справедливости. В статье выявлена необходимость того, чтобы студенты были способны продемонстрировать не только доскональное владение профессиональными теоретическими и практическими знаниями, но и умение без затруднений применять их в профессиональной деятельности на основе правовой компетентности.

SUMMARY. Achieving the supremacy of laws in society ensures that every social relationship is regulated on the basis of the principle of justice. The article revealed the need for students to be able to demonstrate not only thorough mastery of professional theoretical and practical knowledge, but also the ability to apply them in professional activity without any difficulty, on the basis of legal competence.